

ВОВЕД

Свесното дејствување на луѓето врз стопанскиот и целосно врз економскиот развој е насочено кон реализација на однапред поставени цели и задачи со коишто сака да се надомести сè она што општествената заедница го бара за сопствената егзистенција. Зголемувањето на ефикасноста на производството и размената, како на макро така и на мезо и микро план, во значителен степен зависи од квалитетот на одлуките што се формираат и донесуваат на различните хиерархиски нивоа на управување и раководење. Квалитетот и квантитетот на вложувањето на трудот од луѓето зависи од повеќе фактори, како што се: степенот на развој на производствените сили, природните и историските услови, научно-техничкиот развој, формите на производните односи што владеат во општественото уредување на економски и политички план, културното и образовното ниво, степенот и обученоста на кадрите и тн.

Како најопшти карактеристики на стопанскиот развој, покрај другите, можат да се набројат и следниве:

а) материјалноста на економскиот живот што потекнува од содржината на врските и односите меѓу луѓето. Човекот во себе ги обединува и производната и потрошувачката функција. Како производител тој активно учествува и влијае врз предметите на трудот, а основната цел на таквото дејствување е да се создадат нови употребни вредности што му се потребни нему за егзистенција како на потрошувач. Меѓу човековата заедница и природата се врши постојана размена, што е детерминирано со разместувањето на природните и техничките фактори, а тоа се јавува како промет на материјални добра.¹ Човековата заедница е извор на труд и таа, преку препроизводството на работната сила во определените социоекономски услови, го дава третиот елемент во процесот на

¹ Попоски, Г.: "Основи на економската кибернетика", издание на Економски факултет-Прилеп, 1991 год.

производството којшто има за задача да ги стави во функција средствата за труд и да дејствува врз предметите на трудот сè до остварување на целта којашто е поставена пред стопанските субјекти;

б) целисходноста на економскиот живот, што е детерминирана од егзистенцијалната цел на човековата заедница за препроизводство на работна сила. Економскиот живот е свесно организиран процес со однапред поставена цел што се претвора во задача од која произлегува определена организација се што го конкретизира тој живот²;

в) општествениот карактер на економскиот живот, што е резултат на општествената поделба на трудот во функционална и просторна смисла. Функционалната општествена поделба на трудот е предизвикана од развитокот на науката, техниката, технологијата и производството меѓу коишто постои најтесна корелативна врска и во оваа спрега "науката претставува извор на идеи; техниката ги материјализира тие идеи; а преку соодветна технологија тие материјализирани идеи наоѓаат своја примена во процесот на производството"³. Преку поделбата на трудот се создадени специјалности во извршувањето на репродукциониот процес. Здружувањето на трудот од специјалистите станува основен предуслов за функционирање на секој стопански организам. Општествениот карактер на економскиот живот ги надминува рамките на производството, бидејќи него го условува и општествениот карактер на потрошувачката. Од друга страна, сè помалку е одржлива автархичноста на националниот економски живот, па затоа се јавува општествената поделба на трудот, предизвикана од просторните, материјалните и кадровските фактори. Таа ги надминува границите на една земја. Меѓународната поделба на трудот, во основа, покрај зависноста од други фактори, е условена и од просторното разместување на природните богатства;

² Васиљвиќ, К.: "Курс опште науке о организацији", издание на Економски факултет - Скопје, постдипломска настава, 1967 год.

³ Попоски, Г.: цит. дело

г) историската променливост на економскиот живот, што е предизвикана од еволутивните и револуционерните квалитативни и квантитативни промени во односите кон средствата за производство и трудот.

Зголемувањето на ефикасноста во користењето на средствата и ресурсите е основна цел во современите услови на стопанисување што, од своја страна, наметнува зголемување на продуктивноста, економичноста и рентабилноста во работењето. Тоа може да се реализира преку максимално ангажирање на производните фактори и воведување нови егзактни методи во организацијата на општественото производство и во извршувањето на одделните функции во работењето на претпријатието. На денешниот степен на развој и целосна констелација на односи доминантен проблем е економисувањето во сите човекови активности, во сите негови дејности, гранки, процеси, фази и зафати. Во таа смисла, наша основна цел и преокупација со овој и во овој труд е да дадеме скроман придонес во исконската тенденција на човештвото за економисување на трудот, и тоа при задоволување на поставените и најавените потреби и она што излегува на пазарот и е видливо, а тоа е побарувачката, како една посебна гранка и дејност, главно во доменот на земјоделскиот и прехранбено-преработувачкиот комплекс.

Во услови на развиено стопанство се поставува и основната функција и улога на земјоделство, што произлегува од фактот дека земјоделското стопанство е една од поважните сфери на материјалното производство коешто го задоволува населението со потребните производи, а индустријата ја алиментира со потребните сировини. Земјоделското стопанство, како дејност, во себе инкорпорира повеќе стопански гранки од коишто секоја за себе има свои специфични карактеристики. Нив точно треба да ги откриеме при организацијата на земјоделското производство, а врз основа на тоа, пак, да се добијаат основните информации врз коишто ќе се базираат и одлуките.

Земјата како ресурс во земјоделското производство, за разлика од другите гранки и дејности на аграрното стопанство, се јавува како главно средство за производство. Во другите дејности и стопански гранки таа претставува само просторна операциона база на којашто се одвиваат процесите на производство. Економскиот процес на репродукцијата во земјоделското стопанство тесно е испреплетен со биолошкиот процес. Во врска со тоа работниот период во одделна стопанска гранка не се совпаѓа со времето на производство па според тоа и должината е помала. Последново тесно е поврзано со влијанието на природните услови коишто го предизвикуваат сезонскиот карактер на земјоделското производство во многу гранки, а особено во полјоделството. Затоа, при организацијата на земјоделското производство и при воспоставувањето на основните претпоставки за развој на оваа дејност најнапред треба да се определат оптималните пропорции во поставувањето на дејностите и културите, односно организацијата на претпријатијата, при што се бара да се намали сезонскиот карактер и да се обезбеди зголемено и поцелосно искористување на трудовите и материјалните ресурси, како и средствата за производство, а тоа пак да биде преточено во рамномерен прилив на парични средства.

Во земјоделството постои уште една карактеристика, а тоа е суштествувањето на повратната врска при создавањето и користењето на производството, бидејќи еден дел од него што е излез од овој систем, повторно се враќа како влез во системот за одвивање на натамошниот процес на производство (семе, шталски ѓубрива, сточен подмладок и т.н.).

Како карактеристика на земјоделското производство, за разлика од индустриското производство, е и тоа што земјоделското производство се реализира во големи просторни размери, на големи територии, што секако предизвикува дополнителни трошоци за труд и средства.

Научно-техничкиот прогрес, којшто своевидно го забрзува развитокот и интензификацијата на земјоделското производство, врши и

продлабочување на специјализацијата и натамошната концентрација на основните производни процеси меѓу земјоделските кооперации и агроиндустриските, односно преработувачките интегрирани капацитети.

Трансформацијата на земјоделството, односно на полјоделското и сточарското производство, во своевидна индустрија бараат натамошно усовршување на управувањето и раководењето со земјоделското стопанство.

Економскиот развој, што е потчинет на определени законитости во земјоделското производство, може да се третира како еден сложен процес. Оваа сложеност произлегува од однесувањето на голем број економски, климатско-метеоролошки, техничко-технолошки, производни и други фактори, чија прогноза и предвидување, а потоа и нивно внесување во планската функција, тешко дека може да се извршат со класичните методи на планирањето. Моделот што ќе се постави за анализа на земјоделското производство, пред сè, треба да ги содржи детерминантите:

- расположливи земјишни потенцијали што ќе овозможуваат просторна локација на културите;
- структурата на посевите на главните земјоделски култури зашто нејзиниот избор претставува еден од темелните елементи во моделот за примарно земјоделско производство;
- структурата на сточниот фонд и изборот на поодделните видови и број стока, што исто претставува битен елемент во моделот на сточарското производство;
- при изборот на производна ориентација главни ограничувачки фактори се расположливите производни капацитети во прехранбената индустрија. Истовремено тие се сектор во моделот каде што со соодветен избор на структурата на производството и со ефикасна организација во работата даваат можност за зголемено производство на прехранбени производи;

- независимо од различните можности за избор на структурата на посевите сите неопходни работи во полјоделството мора да се извршуваат во соодветни агротехнички оптимални или прифатливи рокови. Со оглед на тоа што техничката опременост во земјоделските стопанства на денешен степен на развој обично задоволува и не треба ова да претставува ограничувачки фактор во производството;

- биолошките или агротехничките барања во полјоделското производство се надворешни ограничувачки фактори што мора да ги содржи секој модел. Во оваа група спаѓаат сите ограничувања коишто на системот на примарното земјоделско производство му овозможуваат вертикална поврзаност со преработувачките капацитети;

- битни карактеристики на аграрниот систем претставуваат и производните и економските потенцијали коишто е можно да се користат во одделни природни и општествено-економски услови за производство. Наведените, мошне важни елементи на системот во моделот се изразени со квантифицирање на економските ефекти, односно профитот и тоа за секој производ во реално можните комбинации на понудените варијантни решенија.⁴

1.1. Цел на истражувањето

Во основа, целта што ја поставив во моите истражувања е да се создаде информациона основа, врз којашто ќе се донесуваат одлуките од било кој домен и било која физиономија (дали се работи за стратегија или тактика, или пак за операционализација на задачите). При донесувањето на одлуките стојат на располагање повеќе поволни решенија, а таа инваријантност на

⁴ Паноска, В.: "Модел за одредување стратегијата на развој на макроиндустрискиот комплекс во СРМ, со посебен осврт на Пелагонискиот регион", докторска дисертација одбранета на Економски факултет - Прилеп, 1990 год.